

15 jaar monitoring reptielen op Heidestein 2002-2017

Wim de Wild

In Nederland zijn voor het Meetprogramma Reptielen in 2017 op 240 trajecten maar liefst 10.885 reptielen waargenomen, waarvan 4.553 zandhagedissen. Een deel van deze zandhagedissen is waargenomen op het traject Heidestein op de Utrechtse heuvelrug. Al 15 jaar lang loopt de auteur hier een route en in dit artikel deelt hij graag zijn resultaten.

Terrein Heidestein. (Foto: Angela de Wild)

Het traject

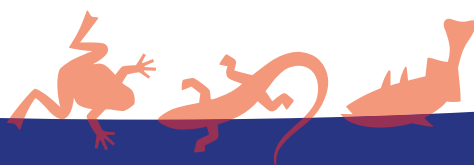
Sinds 2002 loop ik de route Heidestein op de Utrechtse Heuvelrug. Reden om eens na te gaan wat de monitoring heeft opgeleverd. Heidestein, een gebied van het Utrechts Landschap, is een voornamelijk droog heidegebied op voormalig stuifzand. In het terrein zijn diverse met heide begroeide stuifheuvelds aanwezig; deze zorgen voor een aantrekkelijk reliëf voor reptielen. Tevens is er een vijver en spreng aanwezig, deze zorgen voor reliëf en een overgang van droog naar nat. Het terrein wordt begraasd door een schaapskudde die zich binnen een raster bevindt. De reptielen die hier voorkomen vormen de kern van de populatie van het hele gebied tussen de A12, Zeist en Austerlitz. Waarschijnlijk is de drukke en donkere Woudenbergseweg ten noorden van het gebied een te grote barrière om te nemen voor reptielen. Ten noorden van deze weg komen wel reptielen voor op de Leuserheide en de kleinere heideterreinen van Austerlitz. Ten zuiden vormt de A12 de grens van het gebied; echter, via het ecoduct Mollenbos kunnen reptielen sinds kort in principe oversteken. Van het gebied ten zuiden van de A12 ter hoogte van het ecoduct is de zandhagedis echter niet bekend (wel de levendbarende hagedis).

Binnen dit terreingedeelte wordt elke keer, conform de RAVON-methodiek, dezelfde route gelopen, waarbij aandacht wordt gegeven

aan gunstige delen van het terrein (oude heidestruiken, reliëf). Al met al wordt er langzaam en zig-zaggend gelopen van geschikte plaats naar geschikte plaats. In totaal neemt dit circa 1,5 uur tot maximaal 2 uur in beslag. Het is de bedoeling dat er zeven keer per jaar wordt gelopen (Smit & Zuiderwijk, 2003), in de praktijk ligt dit meestal lager. In het voorjaar zijn de volwassen hagedissen het meest actief, in de nazomer wordt er specifiek gezocht naar juveniele dieren. In de warme zomermaanden zijn de zandhagedissen minder goed te zien, maar op bewolkte, vrij vochtige dagen is juist de hazelworm beter te vinden, zodoende wordt er speciaal voor deze soort ook in de zomer wel eens gelopen.

Soorten reptielen

De zandhagedis is verreweg de meest waargenomen soort op Heidestein. Hier is de meest geliefde vegetatie voornamelijk oude, hoge struikheide met veel open plekken. Daarnaast zijn grassen, dood hout, takkenbossen en dergelijke populair. In mindere mate worden zandhagedissen ook gevonden in vegetaties van grassen en russen langs het water (het laatste vooral tijdens warm zomerweer). Bovenal worden terreingedeelten opgezocht met een helling, zoals stuifheuvelds en greppeltjes. Aangezien de populatie zandhagedissen erg groot is, kunnen er op suboptimale stukjes vegetatie toch

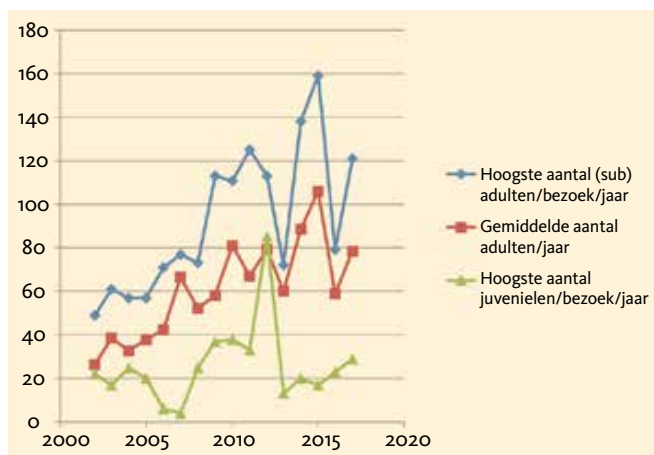

Zandhagedis, paring. (Foto: Angela de Wild)

hagedissen worden gevonden, zeker als er wel oude boomstronken en dergelijke te vinden zijn. Uiteraard is het van belang dat er open zand is waar de vrouwtjes hun eitjes kunnen afzetten. Dit is ruimschoots aanwezig.

De hazelworm is een soort die voor een groot deel verborgen leeft. Tijdens het monitoren worden slechts af en toe hazelwormen aangetroffen. Binnen de route zijn het vooral de beschutte delen met een dichte vegetatie van struikheide en grassen waar de hazelworm de voorkeur aan geeft, vooral rondom het kanaaltje. De levendbarende hagedis is alleen van 1996–1998 op de route gevonden. Sinds 2002 is deze soort niet meer gezien op de route Heidestein. Dit komt overeen met de landelijke trend, waaruit blijkt dat de levendbarende hagedis afneemt in Nederland. De soort prefereert vochtige heide en open bos. Er zijn meerdere mogelijke verklaringen voor het verdwijnen van deze soort uit het gebied. Mogelijk speelt concurrentie een rol. Versnippering en verdroging zijn ook mogelijke oorzaken.

Tijdens het monitoren is de ringslang nooit aangetroffen. Op zich is het terrein redelijk geschikt voor foeragerende ringslangen, aangezien er waterpartijen en amfibieën zijn. Bovendien zijn ringslangen in staat redelijke afstanden af te leggen. Waarschijnlijk zijn de omliggende wegen een te grote barrière voor deze soort. Echter: via het ecoduct Mollenbos zou de ringslang, vanuit de zanderij van Maarn, Heidestein kunnen bereiken. Het zou bijzonder zijn om deze soort in het gebied aan te treffen!

Zandhagedis, aantallen op de route Heidestein. (Bron: Meetprogramma Reptielen)

Zandhagedis, mannetje. (Foto: Angela de Wild)

Telresultaten

Op de routes zijn dus sinds 2002 slechts de zandhagedis en de hazelworm aangetroffen. De hazelworm wordt slechts zo nu en dan waargenomen; over de aantalsontwikkeling valt niet veel te zeggen. De zandhagedis is echter relatief eenvoudig waar te nemen. De resultaten laten door de jaren heen een duidelijk stijgende lijn zien. De blauwe lijn staat voor het maximale aantal volwassen en halfwassen dieren dat tijdens één ronde in het desbetreffende jaar is gezien. Zo is de piekwaarneming in 2015 geweest, toen op 8 mei 159 dieren werden gespot in 1,5 uur tijd. Het laagste aantal werd waargenomen in 2002. Ook wanneer men naar de rode lijn kijkt blijkt de toename. De rode lijn geeft het gemiddeld aantal waargenomen zandhagedissen per jaar weer. De aantallen van de juvenielen zijn weergegeven met de groene lijn. Uit de grafiek blijkt dat het spotten van (veel) juvenielen niet zo eenvoudig is. De topwaarneming van juvenielen was op een mooie 1 oktober in 2012 met 85 exemplaren. Hopelijk maak ik nog zo'n mooie dag mee.

Conclusie

Vijftien jaar monitoring levert een flinke serie gegevens op waaruit duidelijk blijkt dat de zandhagedis toegenomen is op Heidestein. Daar staat tegenover dat de levendbarende hagedis is verdwenen. De hazelworm is aanwezig, maar een trend valt niet af te lezen aan de waarnemingen. De ringslang is voorsnag afwezig, maar het is mogelijk dat deze soort Heidestein bereikt in de nabije toekomst.

Summary

15 years of reptile monitoring at Heidestein 2002-2017

The author presents the results of 15 years reptile monitoring of the transect Heidestein in the province of Utrecht. Heidestein is a dry heathland on which two species of reptiles are present: the Sand lizard and the Slow worm. The Slow worm is only found occasionally but the Sand lizard is abundant. The Viviparous lizard, known from historical records at Heidestein, has not been encountered since 1998. The trends at this transect mirrors the national trends: the Sand lizard is increasing and the Viviparous lizard is decreasing.

Literatuur

Smit, G.F.J. & A. Zuiderwijk, 2003. Handleiding voor Monitoring van Reptielen in Nederland. (derde herziene druk). Nijmegen, Stichting RAVON.

Wim de Wild

wim.de.wild@ziggo.nl

